

A regionális tudomány két évtizede Magyarországon

Szerkesztette: Lengyel Imre és Rechnitzer János. Modern regionális tudomány szakkönyvtár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 468 oldal

A közgazdasági irányzatok többsége a makrogazdaságtan törvényszerűségeit helytől függetlenül univerzálisnak tételezi fel, bár mindenki tudja, hogy azok *térben sajátosan jelennek meg*. Az időtényezőt figyelembe vevő egyensúlyi modellek sem tudták értelmezni a tartósan fennmaradó centrum–periféria viszonyt, nincs magyarázatuk a globalizált egységes piacokon belüli területi különbségekre. Már az 1950-es évektől folyamatosan jelentős új közgazdasági elméletek születtek területi megközelítésekben, például a növekvő mérethozadék és a szállítási költségek közötti kapcsolatokról, az agglomeratív előnyökről, azok városnövekedésre gyakorolt hatásáról (Ohlin, Myrdal, Hirschman, Pred stb). A közlekedés, az infokommunikációs szektor felgyorsult fejlődése sokáig azzal kecsegtetett, hogy a távolság, a tér szerepének jelentősége csökken. Ezzel szemben mindenkinek azzal kellett szembesülnie, hogy nem le-, csak átértékelődött a tér szerepe, a fizikai/földrajzi távolság helyébe új típusú szomszédság és hálózatosodás lépett, például az ágazati klaszterek mellett megjelentek a regionális klaszterek.

A Magyar Közgazdasági Társaság éves vándorgyűlésein már évek óta igen sikeres szekció a *fejlesztéspolitikával és a területfejlesztéssel* foglalkozik. Mára a gyakorlati közgazdászok mindennapi munkájában is megnőtt az igény a gazdasági jelenségek térbeli folyamatainak ismerete iránt. Felértékelődtek a területi kutatások, előtérbe került az egyidejűség, mellérendeltség, a közel és a távol, a terjedés és a hálózatosodás vizsgálata.

Területi kutatások már régóta folynak Magyarországon, de egységes, rendezett új regionális tudománnyá csak az utóbb évtizedekben „állt össze” a rendszer. Az elmúlt 20-30 évben sikerült úgy integrálni a területiséggel foglalkozó különböző tudományterületeket, hogy az mára önálló diszciplínává válhatott saját axiómákkal, elméleti és módszertani eredményekkel. A közgazdaságtan, a földrajz, a szociológia, a jogtudomány, a politológia és más anyatudományok területi kérdésekkel foglalkozó képviselői mára megteremtették azt a tudományos és intézményi közeget, amelyben „regionális és környezeti gazdaságtani” közgazdasági mesterszakon egyetemi diplomát, „regionális tudományi” doktori iskolában PhD-fokozatot lehet szerezni, vagy éppen e tudomány MTA doktora címet, aki megfelel a szigorú követelményeknek. Az Akadémiai Kiadó könyvsorozatát indított Modern regionális tudomány szakkönyvtár címmel. E sorozat első eleme e kötet, amely az elmúlt húsz év rangos publikációiból készült tematikus válogatás és a regionális tudomány magyar képviselőinek elmúlt két évtizedes eredményeiről nyújt keresztmetszetet. Ez az összegző visszatekintés, az egy kötetben való megjelenés még azok számára is hasznos, akik egyenként már találkoztak e publikációkkal. A kötet közvetlen „gyakorlati haszna”, hogy olvasókönyvként is jól használható az egyetemi oktatásban. A megjelent tanulmányok szerzői a regionális tudomány rangos képviselői, Enyedi György akadémikus mellett a tudományterület jeles tudósai, akik közül többen a közgazdaságtudomány doktorai. A kötetben a gazdasági kérdésekhez kapcsolódó tanulmányok vannak túlsúlyban, nem véletlen, hogy az előszót és egyik fülszöveget is Török Ádám írta.

A szerkesztőknek nehéz dolguk lehetett a válogatásban, hiszen csak az MTA Regionális Tudományos Bizottsága tagjainak a kötetben megjelent válogatott bibliográfiája közel 600

tételt tartalmaz, de ennek sokszorosa jelent meg az elmúlt két évtizedben. Bevezető tanulmányában Rechnitzer János a társadalomtudomány új ágaként ismerteti a regionális tudomány intézményesülésének magyarországi történetét. Az azt követő 19 tanulmány négy fontos tematikus fejezetbe rendeződik: I. A területi folyamatok és a fejlődés, II. Regionális politika és a területfejlesztés, III. A globalizáció hatása a gazdaság térbeli szerkezetére, IV. Településhálózat és önkormányzatok. Számos fontos szakterület szükségszerűen kimaradt a tematikából (területi tervezés, területi statisztika stb.), de lehetőség van e szakkönyvtár keretében a hiányok pótlására.

Az első fejezetben a szerzők különböző oldalról mutatják be a területi folyamatokat, értelmezik a fejlődés fogalmát, áttekintik a területi egyenlőtlenségek kialakulásának okait, a perifériaképződést. A fejlődés meghatározó sajátossága, hogy térben egyenlőtlenül megy végbe (Lackó László). Nemes Nagy József bemutatja, hogy Magyarországon a lakosság jövedelmei milyen területi differenciákat mutatnak a régiók és a megyék között, milyen különbségek vannak az egy lakosra jutó GDP-ben. Modellek segítségével nemzetközi összehasonlításokban elemzi a területi egyenlőtlenségek alakulását. Baranyi Béla történelmi múltjának megfelelően ismerteti a nemzetközi és a hazai perifériaképződést. Mészáros Rezső térrel és idővel kapcsolatos fejtegetései (időföldrajz) új szempontokat vehetnek fel a közgazdasági elemzésekhez is. Varga Attila térökonometriával foglalkozó tanulmánya jól mutatja, hogy a térbeli vizsgálatok az „egydimenziós” idősoros vizsgálatoktól eltérő megközelítést, módszereket kívánnak meg, és új eredményekre vezetnek.

A Regionális politika és területfejlesztés című fejezet a szakma „nagy öregjének”, Enyedi Györgynek és Bartke Istvánnak a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak és jelenségek fejtegetéseivel indul. Ezt követően Pálné Kovács Ilona a területi hatalomgyakorlásról, a többszintű kormányzásról, annak szabályozásáról ír. Horváth Gyula az európai egyenlőtlenségeket és területpolitikát elemzi, amely számos magyar tanulsággal is szolgál. Az Európai Unió területi alapú támogatási rendszerének tárgyalása (Illés Iván) fontos a közgazdászok számára is, hiszen mindannyian tudjuk, hogy ma Magyarországon ez csaknem azonos a teljes fejlesztéspolitikával. A területfejlesztés kiemelt részét, a részben elkülönült intézmény- és eszközrendszerrel rendelkező vidékfejlesztést mutatja be Buday-Sántha Attila.

A harmadik fejezet négy tanulmánya napjaink egyik legfontosabb kérdéskörét vizsgálja, nevezetesen azt, hogy a globalizáció hogyan hat a gazdaság térbeli szerkezetére. Ezt a kérdéskört igencsak magukénak kell hogy érezzék a közgazdászok is! Lengyel Imre a közbeszédben gyakran közgazdasági frázissá degradálódott versenyképesség fogalmát tölti meg valós tartalommal, megvizsgálja annak területi/regionális oldalát. Feltárja a térgazdaságtan alapjait, bemutatja a fő irányzatokat. A transznacionális vállalatok nemzetközi üzletpolitikájában a földrajzi hely megválasztása stratégiai jelentőségű. Bernek Ágnes a stratégiai földrajzi hely fogalmát és annak gyakorlati megvalósítását tárja az olvasó elé. A Magyarországra áramló külföldi működőtőkének jelentős szerepe volt az ipar duális szerkezetének kialakulásában és a jelentős regionális differenciálódásban. Barta Györgyi bemutatja e jelenséget és feltárja annak okait. Az országban először Sikos T. Tamás foglalkozott a bevásárlóközpontok mint kereskedelmi komplexumok hazai megjelenésével, valamint azzal, hogy e jelenség hogyan változtatta meg a gazdasági teret. A kötetben megjelenő munka az alapfogalmak tisztázásával tárja fel e jelenséget.

A negyedik fejezet a településhálózat, a városok és a falvak kérdéskörével foglalkozik. Rehnitzer János tanulmányából megtudjuk, hogy a városok hogyan kapcsolódnak hálózatokba, miként alkotnak különböző kategóriákat Magyarországon, és a helyi tudásbázisnak milyen szerepe van ebben. Nemcsak a makro- és mezoterek alakulnak át, hanem az európai és a magyar belvárosok is követik a városi társadalmak változásait (Szirmai Viktória). Kóródi József több mint fél évszázados szakmai tapasztalatai alapján fogalmazza meg a magyar falvak megújításának stratégiáját. Lados Mihály bemutatja, hogyan alakul

a településfejlesztés finanszírozási rendszere, milyen eszközök állnak az önkormányzatok rendelkezésére a helyi közösségek életminőségének megőrzésére és a fejlesztésekre. Történetileg elemzi az önkormányzatok költségvetésének alakulását.

A kötet mellékletében szereplő személyi és intézményi adatok fontos forrásként szolgálnak majd a tudománytörténészek számára. Az MTA Regionális Tudományos Bizottsága tagjainak (szelektációs szempont) válogatott bibliográfiája – a szerkesztők megkerülhetetlen szubjektivitása ellenére – jól tükrözi a regionális tudomány elmúlt húsz évének eredményeit, jól használható a területi kutatásokhoz és az oktatásban egyaránt.

Faragó László